

Ob deseti obletnici smrti dr. Darinke Soban (1921–2008)

Ivica Kavčič

»Letos je minilo deset let od smrti dr. Darinke Soban, ki je v *Proteusu*, Prirodoslovnem društvu Slovenije, medicini in sploh pustila številne in globoke sledi. Bi bili pripravljene napisati prispevek o njej in njenem življenju?« me je vprašal urednik dr. Tomaž Sajovic. Seveda bom to z veseljem naredila. Ob razmišljanju, kako naj pišem, da bi bralci, predvsem mlajši, ki je niso poznali, dobili pravo podobo te, po videzu drobne in krhke, po značaju pa trdne, neupogljive, iskrive in senzibilne gospe, mi je prišlo na misel, da bo še najbolje, če spregovori sama, s svojimi besedami, ki jih lahko vzamem iz njene knjige o dopisovanju med Scopolijem in Linnéjem in iz razgovorov z njo v *Pri-*

morskih srečanjih (188/96) in *Idrijskih razgledih* (XLVII-1-2002) ter k temu dodam še nekaj spominov nanjo.

Prav s spomini tudi začnjam. Idrijčani smo dr. Darinko Soban, rojeno 13. maja leta 1921 v Novem mestu, po rodu in srcu pa Primorko, dolgo poznali in spoštovali. V naši bližini, v temnih grapah Trnovskega gozda, je kot mlada medicinka preživela v partizanski bolnici Pavla zadnje, najtežje leto druge svetovne vojne. Vsa leta po vojni ji je bila Idrija »romarski kraj«. K nam in v vojni muzej Franja je rada vodila študente, sodelavce in zdravniške obiske, domače in tuje, nas, člane Muzejskega društva, pa na nepozabne botanične izlete na Nanos, Planinsko polje, Vojskarsko planoto in drugam. Zanimala se je za našo zgodovino, še prav posebej za prvega idrijskega zdravnika in naravoslovca evropskega pomena Janeza Antona Scopolija. 19. junija leta 2008 smo jo razglasili za častno občanko Idrije. Žal vse prepozno, da bi lahko listino sama prevzela. Z županom Bojanom Severjem in akademskim slikarjem Rafkom Terpinom smo jo nekaj dni za tem obiskali v domu starih v Cerknici. Ko sem premišljevala, kaj naj ji nesem, sem se odločila za lepo orhidejo. Rafko, tudi sam ljubiteljski botanik, »poet idrijske krajine v risbi in besedi, pri rastlinah pa po srcu brat«, kot je zapisala v *Idrijske razglede*, ji je na Kovku nabral šopek gorskega cvetja. Kako ga je bila vesela! Kaj diploma, kaj »dolgočasna orhideja! Skromne cvetlice s Kovka so ji neznansko polepšale dan. Slabotna, a še vedno iskriva, jih je med pogovorom z nami vso uro z ljubeznijo ogledovala in prekladala iz roke v roko! To je bila naša draga Darinka. Za vedno je

odšla 7. julija leta 2008, le dobrih štirinajst dni po našem obisku.

Zakaj se je odločila za študij medicine in za odhod v partizane

»Sredi gimnazijskih let (1935–1939) na ljubljanskih Poljanah mi je nepozabna profesorica Beta Hudales odkrila očarljivi svet botanike. Ko so napredno profesorico sredi šolskega leta premestili drugam, ker je pošteno dala cvek hčeri vplivnega politika, se mi je podrl svet. Odločila sem se za medicino, ker je tudi to biološki študij, povezan z rastlinami, saj so bile te dolgo edini izvor zdravil. In tako mi je botanika, ob humanem poklicu, ostala za vse življenje ‚scientia amabilis‘, ljubka znanost. Dve leti po vpisu na fakulteto so Italijani okupirali Ljubljano in od jeseni 1942 do konca vojne je bila univerza zaprta. V tem času sem volontirala, pod vodstvom opravljala delo sobnega zdravnika, na kirurški kliniki Božidarja Lavriča. Naučila sem se veliko več, kot bi se pri rednem študiju, predvsem diagnoz in dela z ranami. Ko so Italijani dobili ovadbe, da profesor Lavrič operira ranjene partizane, so ga konfinirali na Apenine. Gledala sem, kako sošolci odhajajo v partizane. Strah me je bilo življenja v gozdu, vendar je bila tudi notranja stiska vedno večja. S kakšnim obrazom bom po vojni opravljala svoj poklic, če ne grem zdaj, ko že imam znanje, ki ga ranjenci potrebujejo. Kot rekonvalescentka po operaciji ščitnice sem dobila prepustnico za obisk sorodnikov na Primorskem. Tako sem na svojo pest odšla spomladi 1944 iz Vrtojbe k partizanom. Na Vipavskem vojnem področju sem se najprej vključila v delo pomične partizanske bolnice ‚Vera‘, ki jo je vodil ugledni zdravnik iz Kranja dr. Jože Bežek. Ko je bila 15. septembra 1944 bolnica zaradi izdaje napadena, smo z 20 bolniki, v burji in dežju, z Nemci tik za petami, komaj zbežali in se na Lokvah pridružili Sanitetnemu štabu IX. korpusa. Priključila sem se bolnici Pavla v Trnovskem gozdu. Tam sem do konca vojne

vodila t. zv. Očkovo bolnico s 50 ranjenci. Tisti čas je bil izpolnjen do kraja. V njem ni bilo nič zapravljenega, izgubljenega ali zamujenega! Po končani vojni me je začela uniforma tiščati; novembra 1945 sem izsilila demobilizacijo. Moj oče se je razveselil, da želim nadaljevati v Ljubljani, in mi je rad obljubil, da me bo preživeljal do diplome. Svetoval mi je, naj se odvrnem od vsake politike. ‚Politisch Lied, ein garstig Lied‘ (politična pesem je umazana pesem), mi je citiral Goetheja.«

Pri razvoju in osamosvajanju slovenske anesteziologije je orala ledino

Z bolečinami ranjencev se je na svojstven način spopadla med vojno v bolnici Pavla. Ko je v eni od težko pričakovanih pošiljk zdravil namesto nujno potrebnega analgetika dobila vitamin C s kalcijem, je v obupu pomislila: »Kako naj za zmoto povem trpečim? V hudi stiski sem se spomnila na placebo. Učili so nas, da tableta, ki sploh ne vsebuje učinkovine, olajša simptome, če bolnik trdno zaupa v pomoč. Odločila sem se: nikomur niti besede o zmoti. Svečano bom ranjencem dajala vitaminske tablete, kot da so proti bolečinam. Povedala sem, da je tablet manj, kot je bilo naročenih. Za vsako noč naj se med seboj dogovorijo za tri, ki so najbolj potrebni. Delitev tablet je postala zbran, napet, tovariški obred. In placebo je pomagal. Pri bolečih čiščenjih ran sem dala tableto in čakala 10 minut, ‚da prime‘. Doživela sem nekaj, kar bi drugemu težko verjela na besedo. Da vse ni samo preprosta sugestija, sem izvedela več let pozneje, ko so odkrili t. zv. endorfine. To so po učinku morfiju podobne snovi, ki jih motivirano telo samo proizvaja v največjih stiskah, da se živo prebije skozi nje.«

Po vojni, leta 1951, se je po diplomi in stazhu vrnila na kirurško kliniko. »Tam je prevzel svoje delo profesor Lavrič, ki se je bil po svoji volji takoj po vojni demobiliziral s položaja glavnega kirurga v JLA. Med delom v Beogradu se je seznanil s Patrick-

om Shackeltonom in Russelom Daviesom, angleškima anesteziologoma, ki sta v vojni enoti za plastično kirurgijo v Beogradu vzgajala prve domače zdravnike - anesteziologe, tudi med prvimi v Evropi. Profesor Lavrič mi je razložil pomen in potrebo po novi stroki na domači kliniki. Na njegov predlog sem se oprijela nove medicinske veje, nujne za razvoj kirurgije. Obiskala sem več bolnišnic v Liègeu in Bruslju. Leta 1956 sem bila nekaj mesecev v Lyonu in Parizu, vse leto 1957 pa na tečaju WHO, svetovne zdravstvene organizacije, v Centru za anestezijo v Kopenhagenu. Tečaj je bil težaško delo z zahtevnim zaključnim izpitom. Čez dan redno delo v eni od šestih bolnišnic, popoldne predavanja in seminarji, do pol-druge ure ponoči učenje iz knjig. Po vzoru danskih žensk, ki so vsaj takrat vse od kraja kadile cigare, me je odmerek šestih srednje velikih na dan držal budno pri delu in študiju. Nagrada po zaključnem izpitu pa je bila nenadejana: ponudba, da po navodilu WHO uredim anestezijski oddelek bolnišnice v Kalmarju v južni Švedski. Tam sem s privoljenjem profesorja Lavriča ostala še sedem mesecev leta 1958. Leta 1962 sem z britansko štipendijo v treh mesecih obredla še vzorne anestezijske oddelke od Kenta do Edinbourgha. Na Švedsko sem se vračala pogosto za krajši čas. Švedski so me vabili, naj ostanem – ampak domovina se je takrat pisala z velikim D. Doma sem prevzela vodstvo anestezijskega oddelka na kirurški kliniki v Ljubljani in imela zraven še tečaje za anesteziologe, ki jih je potrebovala Slovenija. Po znanje so k nam prihajali tudi iz Hrvaške in celo iz Srbije.« Študentom medicine na Univerzi v Ljubljani je 30 let predavala anestezijo. »Najraje sem imela z njimi vaje ob bolniku in ravno tako s specializanti. A propos: ali veste, da izdajajo naši medicinci odlično lastno strokovno revijo? Hodila sem po svetu in spraševala, pa nikjer nisem našla na kaj podobnega. Zakaj nismo malo bolj ponosni narod?« Pogosto je predavala tudi na mednarodnih

simpozijih in kongresih. Z njeno pomočjo je slovenski zdravnik Jože Ruprecht, njen odlični študent, tedaj še mlad specializant (od leta 1985 doktor znanosti) na Erazmovi univerzi v Rotterdamu, leta 1982 organiziral prvi mednarodni simpozij o zgodovini sodobne anestezije, ki je nato prerasel v ugledno mednarodno društvo - ISHA. »Kako jo je veselilo, ko ji je v Rotterdamu stisnil roko veliki, prvi profesor anesteziologije na svetu, Sir Robert Macintosh iz Oxforda (1897-1989), in rekel: Darinka, isn't it? se spominja dr. Ruprecht! Na temo Vojna anestezija je z njim kot soavtorjem še leta 2005 za šesti mednarodni simpozij ISHA v Cambridgeu napisala izčrpno poročilo o zdravniškem delu in prizadevanjih za oskrbo ranjencev v Sloveniji med vojno 1941-1945.

Botanika je bila vse življenje njena 'scientia amabilis' - ljubka znanost

»Za Carla Linnéja sem prvič slišala med botanično uro v gimnaziji Na Poljanah v Ljubljani leta 1935. Profesorica Beta Hudales nam je razložila Linnéjev seksualni sistem in razporejanje rastlinskih vrst. Razred je obnemel. *Ex cathedra* dotlej noben učitelj ni omenjal spolnosti – zdaj pa kar v cvetu! Ob začetku študija medicine, jeseni leta 1939, smo skupaj z biologi – filozofi poslušali biološke pripovedi Pavla Grošlja. Mnogi smo ga že prej spoštovali kot prvega urednika *Proteusa*, zdaj pa smo ga kot učitelja vzljubili. Po vojni me je predsednik Prirodoslovnega društva Slovenije (PDS), profesor histologije Alija Košir, povabil v odbor PDS kot tajnico. V odboru so bili ugledni profesorji A. Seliškar, J. Hadži, S. Brodar, I. Plemelj, M. Wraber, S. Dolar, A. Peterlin, A. Moljk in drugi – eminentna naravoslovna družba. Košir je menil, da bom Društvu z mladostno vneto odpirala vrata pri oblasteh. In sem jih res. Dobili smo listine za ponovno delovanje PDS in izdajanje glasila. Najteže je bilo dobiti papir za tisk. Minister dr. Jože Potrč pa mi je pritrldil: *Proteus*, ki je med vojno prvi spoštoval kulturni molk, naj v

svobodi prvi izide. Lepi spomini!« V *Proteus* je nato vse do konca veliko pisala in s svojo široko razgledanostjo bogatila revijo. Prirodoslovno društvo Slovenije je leta 2004 izdalo njeno vrhunsko delo, knjigo o dopisovanju med Linnéjem in Scopolijem; 1760–1775. Z izjemno vztrajnostjo in prav detektivsko spretnostjo je izsledila četrto tisočletja stare, v švedskih, italijanskih in angleških arhivih založene rokopise 13 Linnéjevih in 17 Scopolijevih pisem, jih ob pomoči slovenskih izvedencev prevedla iz latinščine v slovenščino in angleščino, dodala številne opombe ter opremila knjigo še s pogledom v čas dogajanja v obeh deželah, Kranjski in Švedski. S pismi, iz katerih veje izjemno spoštljiv medsebojni odnos obeh naravoslovcev, je umestila Janeza Antona Scopolija tesno ob bok velikemu Linnéju, obenem pa razkrila, kako so takratne ‚dvorne veličine‘ zavistno in pritlehno ovirale njegovo delo. Kaj naj o njej še povem? Rada je prevajala, predvsem švedska leposlovna dela. Začela je s *Tove Janson* – za svoji hčerki, Nino

in Tamaro. Blizu ji je bila kultura severnih narodov, izražena v misli pisatelja Torgnyja Lindgrena: »Vse stvarstvo je polno skrivnosti. Vsa bitja so enega duha.« V spremni besedi k prevodu njegove *Lepe Merab* je zapisala: »Kot zdravnica sem se zatopila v dve zgodbi: pridigo *Beseda* in pismo *Prava ljubezen*. Obema je temni okvir jetika. S to kugo bližnjih preteklih stoletij, ki je v revnih predelih severnih držav povzročala pogosto izumrtja številnih družin, sem se po vojni srečala na Golniku, kjer se je na zdravljenju tuberkuloze postopoma zvrstilo kar enajst hudo bolnih članov iste rodbine z juga tedanje države.« Težke izkušnje, ki so neprestano utrjevale njen značaj in ji načelnale zdravje! Mnogim, ki smo imeli srečo, da smo jo poznali, je še vedno toplo pri srcu, ko se spominjamo njenih slikovitih razlag skrivnosti rastlinskega sveta. Upam in želim, da bi kavkaška hruška, ki sta jo njej v čast leta 2015 posadila v ljubljanskem Botaničnem vrtu dr. Jože Ruprecht in dr. Jože Bavcon, še dolgo in lepo uspevala!

Park Angele Piskernik • Pomniki slovenskih naravoslovk in naravoslovcev

Park Angele Piskernik

Nada Praprotnik

»Po Angeli Piskernik se v Sloveniji ne imenuje nobena ulica, prav tako nas nanjo ne spominja nobena plošča.«

Tako sem zapisala leta 2015 v naši reviji, ko sem poročala o spominski plošči, ki so jo v Železni Kapli odkrili svoji rojakinji dr. Angeli Piskernik. Na kratko sem opisala življenje in delo znamenite slovenske botanikarke, naravovarstvenice, muzealke, profesorice in narodne delavke. Prispevek pa sem zaključila z besedami:

»Želimo in upamo, da se bomo Angele Piskernik spomnili tudi na slovenski strani meje in po njej imenovali ulico in ji odkrili ploščo.«

Konec oktobra leta 2017 je Klub koroških Slovencev v Ljubljani Komisiji za poimenovanje naselij in ulic Mestne občine Ljubljana poslal pobudo, da bi po dr. Angeli Piskernik poimenovali park med avtocestnim obročem in Potjo spominov in tovarištva. Pod pobudo je bil podpisani predsednik Kluba zgodovinar Janez Stergar, ki je o Angeli Piskernik tudi najbolj obširno pisal.

V juniju leta 2018 je bil objavljen *Odlok o določitvi imen ulic, parkov, trga in sprememb potekov ulic na območju Mestne občine Ljubljana (Uradni list RS, št. 46/2018 z dne 6. 7. 2018)*. Med novimi imenovanji je tudi Park Angele Piskernik, ki »zaokroža zelene in